

תולדות שבט אל-סייד

כפי שסופרו ע"י סאלח אל-סייד

א. אב השבט עוזב את מצרים ומגיע לנגב

מדובר באב הישוב, האדם הראשון שהגיע ממשפחת אל-סייד. שמו היה אל-סייד.

זה היה לפני כמאתיים שנה, במאה ה-18. לפי הדברים שסיפרו לנו זקני השבט מדובר באדם אחד, מבוגר עם קומץ ילדים ומשפחה קטנה שבאה יחד איתו ממצרים. לפי הסיפורים ששמענו הוא נאלץ לעזוב את ארץ מולדתו מצרים עקב מריבות עם המשפחה שלו. אחד מהאחים שלו נהרג, והוא נאלץ לברוח לארץ אחרת.

הוא יצא ממצרים עם משפחתו – אשתו וכמה ילדים – ועבר לאזור ארץ ישראל. פה הוא נאלץ להתמודד עם חיים, עם אוכלוסיות ועם אנשים שהוא לא מכיר. לפי הסיפורים הוא התנחל בהתחלה באזור אלעריש. חלק מהמשפחה שלו, אולי הבנים, אולי הבנות, נשארו באלעריש. הוא החליט לעזוב את אלעריש ואז הגיע לאזור סביבת באר שבע. אחד הדברים החשובים שכדאי לציין בנוגע לאדם זה, שנקרא אל-סייד, זה שאומרים שהוא היה עיוור; לא עיוור לחלוטין, אך ראייתו היתה חלשה. היתה לו חוכמת חיים מהאזור שהוא עזב, מצרים, והיה לו גם כסף שהוא הביא איתו. באותם זמנים, מי שהיה עוזב את האזור שלו בשל נקמת דם כמעט לא היה סיכוי שהוא יחזור לשם. הוא לקח את הכסף, כל הכסף שהיה לו, וחשב להתנחל באיזשהו מקום ולרכוש שם אדמות על מנת לבסס את המשפחה שלו באזור מרוחק מאותה משפחה שהיתה לו בעיית נקמת דם איתה.

לפי הסיפורים, בכל מקום שהוא הגיע אליו, הוא היה בודק את האדמה, אם היא טובה או לא, כי מקור הפרנסה היה חקלאות וחקלאות מתבססת על האדמה יותר מכל דבר אחר. בכל מקום שאליו הגיע, הוא נהג לפתוח איזו שהיא חפירה קטנה עם היד, להוציא את העפר מתוך החפירה הקטנה הזאת ואח"כ להחזיר את העפר שהוציא. מכיון שהיה עיוור הוא מישש את האדמה ביד שלו, ובדק האם החפירה הקטנה הזאת שהוא עשה, התמלאה. כי אם פותחים את החפירה, את זה אנחנו יודעים, האדמה מתפוררת ואז הצפיפות שלה משתנה. כשמחזירים את העפר שהוצא למקומו. הוא יכול למלא את החפירה או לא. זה הקריטריון שבו מדד או העריך את האדמה – האם האדמה פוריה או לא. מסיבה זו הוא עזב את אזור אלעריש והגיע לסביבת באר שבע, בקעת באר שבע. הוא בדק את הקרקע ואת פוריות הקרקע וזה התאים לו. התאים לו כאן.

ב. התיישבות במקום חדש

הוא הגיע והתיישב בין ישובים, בין שבטים, בין אנשים שעבורו היו זרים. הוא לא הכיר אותם, אך התחיל להתחבר אליהם. בהתחלה הוא היה כמו פליט שהגיע למקום. אך לאט לאט הוא גידל את הבנים שלו והתחתן עם נשים מאיזורים מרוחקים במקצת. אנשי הישובים או השבטים באזור שבו התיישב לא רצו להתחתן איתו כי הוא נחשב לפליט, ולכן הוא נאלץ להתחתן עם נשים מאזורים מרוחקים יותר, כמו עזה. הוא התחתן עם כמה נשים, בנוסף לאשה שבאה איתו ממצרים. מהנשים האלה הוא הוליד כמה בנים, ואת הבנים שלו הוא חינך לאהבת האדמה ולרכישת אדמות, משום שזה הבסיס לחיים במקום, בין השבטים האחרים.

הוא הצליח לרכוש כל פעם אדמות מהשבטים הסובבים עד שהוא נפטר. הבנים שלו המשיכו את התהליך הזה – הם קנו אדמות, חפרו בארות מים, בנו בתים והקימו משפחות. המבנים שבנו, שחלקם עדיין קיימים עד היום, שימשו למגורי המשפחות שלהם, וגם לבעלי החיים שלהם, ולאחסון יבול החיטה והשעורה. אל-סייד יצר לעצמו מוניטין. הוא נחשב לאמיד בעיני האנשים שהוא סחר איתם. הוא רכש לעצמו כבוד בקרב המשפחות והשבטים הסובבים וגם בקרב אנשים וסוחרים מאזור עזה. הבנים הראשונים שלו היו: סאלח, חסן, מחמד, ת'אבת ועבד-אלסלאם. בנים אלה גם הם התחתנו עם נשים שבאו מרחוק, מאזור עזה או מאזור רפיח.

ג. האנשים החירשים הראשונים והיווצרותה של שפת הסימנים של אל-סייד

בנוגע לחירשים, אני חושב שהחירש הראשון נולד ביישוב בסביבות 1930. קודם לא היו חירשים ואנשי הכפר לא הבינו ולא הכירו מה זה חירשים. היה קומץ של אוכלוסיה, קטן, לא כל כך גדול. ואז, כשנולד החירש הראשון, המשפחה, ההורים והאחים היו צריכים למצוא דרך על מנת לתקשר עם החירש. הם רצו לדבר איתו על אותם דברים שדיברו עליהם עם כולם. כל מושג או כל מילה שרצו לדבר עליה עם החירש, לקחו אותה מאופן העשייה של הדבר. אם אנחנו מדברים על חתול לדוגמה, איך נבדיל בין חתול וכלב? זה לא מאוד שונה. אך הנביחות מבדילות ביניהם; כלב נובח, חתול לא. בשפת הסימנים עשו בידיים תנועה של נביחה על מנת להסביר שזה כלב, כאילו הכלב פותח את הפה ונובח ונובח. החתול מלקק חלב, זה אפיין אותו לעומת הכלב. והסימן חיקה את ליקוק החלב של החתול. כך הצליחו להסביר לחירש באמצעות תנועות ידיים שזה חתול ולא כלב וההיפך. באותה משפחה נולדו עוד שלושה ילדים חירשים נוספים; אחד מהם הוא אבא שלי. לאט לאט הצליחו לשפר את השפה וכל פעם הצטרפו עוד מושגים ועוד מושגים, שביחד היו גוף אחד של תקשורת, שפה שהיא עשירה במילים שימושיות. כל חפץ או מושג שהיה בשימוש, נמצא לו איזה שהוא סימן תואם.

חתול

כלב

בינתיים נולדו עוד ועוד חירשים בשבט, והסימנים האלה נהפכו לשפת סימנים של בני הישוב, של אל-סייד. השפה הזאת היתה בשימוש בין החירשים וגם בין אלה שאינם חירשים וכל הסימנים היו מובנים ביניהם כי הם באו מהעולם הקרוב שלהם. ייתכן שהיה קשה למצוא סימנים להבעת רגשות או מושגים קצת מופשטים. אפילו היום זה לא כל כך פשוט. אולי בשפת הסימנים הישראלית אפשר לבטא את הדברים האלה, אבל בשפת הסימנים של אל-סייד קשה לנו לבטא את זה; לא לכל מושג מופשט יש מילה תואמת במאה אחוז. בכל מקרה, השפה הזאת הפכה מאוסף של מילים, כשכל מושג מיוצג באמצעות סימן, והסימנים האלה התחברו ביחד והפכו לשפה כוללת ומלאה של החירשים. אמנם היא לא כוללת את כל המושגים שאנחנו רוצים להגיד בימינו, אבל היא סיפקה את צורכיהם של האנשים שחיו באותה תקופה. עם הזדורות

התפתחה השפה הזאת, כל פעם נוספו לה עוד מילים חדשות, בשל הצורך, בהשפעת החברה והחיים, ובהשפעת החידושים שהם ראו והתנסו בהם – כך הם המציאו להם מילים.

ד. התפתחות אוצר המילים של שפת הסימנים של אל-סייד

יש לא מעט סימנים בשפת הסימנים של אל-סייד קשורים לתרבות המקומית, לתרבות של השבט. למשל, כדי להמציא סימן לאירוע מסוים, השתמשו בפעולה שאדם עושה באותו אירוע. למה אני מתכוון? ניקח לדוגמא חגים כדוגמת רמדאן ועיד אלאד'חא (חג הקורבן) – הסימנים מייצגים פעולות או מעשים שקשורים לחגים. רמדאן, לדוגמה, זה צום. זה לא לאכול, לא לשתות. איך להסביר להירש לא לשתות, לא לאכול וכל הדברים האלה? הסימן לצום הוא כביכול לסגור את הפה, אי אפשר לאכול או לשתות. ואיך אפשר להבדיל בין שני החגים האלה - חג רמדאן וחג הקורבן? בחגים נהוג ללחוץ ידיים לכל הקרובים ולהגיד להם מזל טוב, "כל עאם ואנתם בח'יר", "כל שנה שיהיה לכם טוב". לחיצת היד מסמלת את החג. הסימן של חג הרמדאן הוא "צום+לחיצת-יד".

לחיצת-יד

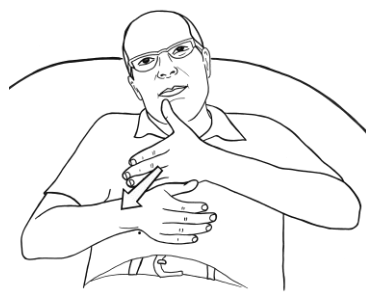
צום

רמדאן:

החג השני בשנה זה חג אלאד'חא. אלאד'חא זה קורבן, והקורבן מיוצג באמצעות שחיטת כבש. איך יביעו אותו? גם כאן, לחיצת יד, ושחיטה. יש כאלה שמוסיפים גם את הסימן ל"כבש", ולכן הסימן לחג הזה הוא "כבש+שחיטה+לחיצת-יד".

לחיצת-יד

שחיטה

כבש

חג הקורבן:

סימנים אחרים שבנויים על מושגים מקומיים הם ימי השבוע. ימי חמישי היו ימים סואנים של שווקים. מה היו מוכרים בשווקים? את כל מה שהיה צריך למכור, אבל בנוסף, מי שיש לו כבשים למכור או רוצה לקנות כבשים מגיע לשוק. לכן יום חמישי מיוצג ע"י שני סימנים – שוק וכבש.

כבש

שוק

יום חמישי:

בימי שני היה שוק, אך מצומצם יותר. מגיעים אנשים ומצרכים אבל בלי כבשים. לכן הסימן ליום שני הוא הסימן "שוק+לא-כל-כך-גדול". הסימן ליום שלישי הוא – "שוק+לא-כל-כך-גדול+אחרי", כלומר, 'יום אחרי היום של השוק הקטן'. יום רביעי – "שוק+כבש+לפני", כלומר, 'יום לפני היום של השוק עם הכבשים'. בימי שישי מתפללים, ולכן הסימן לתפילה מייצג את יום שישי. בימי שבת הכל סגור, אין קניות ואין תחבורה. לכן הסימן ליום שבת הוא הסימן "סגור". אני לא יודע איך היו מסמנים שבת לפני קום המדינה. נדמה לי שעשו זאת באמצעות שתי מילים – שישי (תפילה) ועוד-יום. אך אני מכיר את הסימן "סגור" לשבת! ואז ניתן לומר יום ראשון? "שבת+לא+אחרי", כלומר 'לא שבת, אלא היום שאחרי'. וכך הגיעו לשבעה ימים!

לא-כל-כך-גדול

שוק

יום שני:

הסימנים לפירות וירקות מייצגים את הפעולות שעושים איתם. הסימן לחיטה קשור בקציר. הסימן מראה כיצד קצרו את החיטה בידיים, כפי שהיה נהוג בעבר.² הסימן לעגבנייה מראה איך פעם היו מרסקים את העגבניה בידיים. הסימן לקמח קשור בפעולת הטחינה, והסימן לבורגול, שנקרא אצלנו ג'רישה, מלשון 'לרסק', מראה כיצד היו מרסקים את החיטה באמצעות אבנים קטנות.

צריך היה גם למצוא סימנים לבני המשפחה - אבא, אמא, אח, אחות, שכן היה צורך חיוני להזכיר אותם ולדבר עליהם. הסימן לאבא מתייחס לשפם; האב הוא בעל השפם. הסימן לאישה, אמא, קשור לרעלה שנשים היו לובשות על הפנים. ויש גם כאלה שמשמשים גם בסימן אחר, שאולי קשור לעגיל מיוחד שנשים היו עונדות. השיח' של השבת הוא האדם החשוב

¹ יום שישי הוא יום התפילה של המוסלמים. שבת הוא יום המנוחה של היהודים, ובישראל אין תחבורה ציבורית וכל החנויות סגורות ביום זה.

² הסימן "קציר" קיבל את-כך את המשמעות 'שנה'. ר' עמ' 65.

בשבט, ולכן הסימן שמשמעותו שייח' מורכב מהסימנים "שיח'(זקן)+שבט+למעלה", כלומר, האיש המכובד ביותר בשבט.³ לפעמים היו צריכים להשתמש ב- 3-4 סימנים כדי להסביר בצורה ברורה מילה אחת.

אנשים שומעים רבים יודעים את שפת הסימנים של הכפר, אך לא כולם שולטים בה במידה שווה. השומעים שיוודעים את השפה היטב הם אלה שחיים עם החירשים - הבנים שלהם, הנשים שלהם, או האחים שלהם שאיתם חיו לאורך זמן. הם מכירים את הסימנים כמו שאומרים, לפרטיהם. שאר האנשים בכפר, שאינם באים במגע יומיומי עם החירשים, והיו כאלה, הם מבינים באופן כללי; מתוך סיפור כלשהו הם יכולים להבין באופן כללי מה התכוונו החירשים לומר, אבל הם לא יבינו את הפרטים.

לפני כעשרים שנה, בשנות ה-80, התחילה להיכנס לחיים של האוכלוסיה כאן שפת הסימנים הישראלית. ואז נוצר איזשהו בלבול בין שפת הסימנים המקומית לשפת הסימנים הישראלית. זה כמו לדבר חצי ערבית חצי עברית; אם אחד מדבר בשפת הסימנים הישראלית ואחד מדבר בשפת הסימנים של אל-סייד, הם לא יבינו אחד את השני במאת האחוזים, כי יש סימנים בשתי השפות שלא מובנים לשני הצדדים, או לאחד מהצדדים. כיום יש קומץ של אנשים מבני הישוב שמדברים את השפה, שפת הסימנים של אל-סייד. אנשים אלו הם בני חמישים ומעלה. אלו הם האנשים שיוודעים את השפה על בוריה.

³ הסימן "שיח'" מופיע בעמ' 35